

Waldemar Czachur

"Tekstologia", Jerzy Bartmiński,
Stanisława
Niebrzegowska-Bartmińska,
Warszawa 2009 : [recenzja]

Tekst i Dyskurs = Text und Diskurs 3, 255-257

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

das Resultat von Plausibilitätserwägungen darstellen. Im dem Sinne geht sie einzeln der Frage nach, warum es bestimmte Gemeinsamkeiten und Unterschiede zwischen den deutschen und US-amerikanischen Berichten gibt.

Das Buch von Wawra ist eine durchaus interessante und anregende kulturvergleichende Studie, die das textlinguistische Potenzial mit den Erkenntnisinteressen der kontrastiven Analysen gekonnt verbindet. Das ist auch deswegen von großer Bedeutung, als in den letzten Jahren die kontrastiven Arbeiten vernachlässigt wurden. Kritisch sollte allerdings die Frage der Kontrastivmethodik diskutiert werden. Als *tertium comparationis* des Kulturvergleiches wurde das Modell von Hofstede angenommen, ohne jedoch

explizit seine Vor- und Nachteile diskutiert zu haben. Läuft man dann nicht die Gefahr, durch ein vorgegebenes Modell das Erkenntnispotenzial einzuschränken oder die eigenen Forschungsergebnisse im Hinblick auf die bereits vorhandenen Analysen zu bestätigen?

Das Buch zeichnet sich durch eine klare Struktur aus, nach jedem Kapitel folgt eine Zusammenfassung, die eine Orientierung ermöglicht. Was an dem Buch, sowohl im Bereich der methodologischen wie auch empirischen Überlegungen, wirklich überzeugt, dass es sich lohnt, an den kultur-kontrastiven Studien, vor allem text- und diskurslinguistisch zu arbeiten.

Waldemar Czachur (Warszawa)

JERZY BARTMIŃSKI / STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA (2009): *Tekstologia*. Warszawa: PWN, 382 ss.

Na rynku polskim pojawiła się długo oczekiwana książka podsumowująca i prezentująca obszerny dorobek tekstologii. Co więcej, jej prymarną grupą docelową są studenci oraz nauczyciele. Chodzi zatem o pierwszy podręcznik akademicki do tekstologii, którego autorami są polscy naukowcy, a prezentowany materiał bazuje na ich długoletnim doświadczeniu dydaktycznym¹. Autorzy, znani i cenieni językoznawcy, tekstolodzy z Lublina, piszą we wstępie, że książka „jest opracowanym od nowa zapisem wykładów i ćwiczeń z tekstologii” (s. 9) i stwierdzają, że „[b]iorąc pod uwagę szerszy krąg adresatów, zajmujemy się w książce zarówno budową tekstów i ich złożoną semantyką, jak regułami ich tworzenia i odbioru, a także ważnymi w dydaktyce językowej problemami analizy i interpretacji [...]” (s. 9.). Czy tak ambitny cel jest realizowany w niniejszym podręczniku?

Książka składa się z sześciu rozdziałów i obszernej bibliografii obejmującej dorobek tekstologii polskiej i zagranicznej. W pierwszym

rozdziale podejmowane są kwestie umiejscowienia badań nad tekstem i potrzeby jego integralnego ujęcia oraz zaprezentowane główne kierunki i szkoły badań nad tekstem zagranicą i w Polsce. W drugim rozdziale autorzy koncentrują się na opisie kategorii tekstu, dyskursu i komunikacji oraz ich wzajemnych relacji. Nie dominuje tutaj chęć pokazania jednego spojrzenia na to, czym jest tekst. Autorzy, ukazując różnorakie perspektywy patrzenia na tekst, wprowadzają czytelnika w dylematy tekstologii i uświadamiają mu, że tekst jest kategorią otwartą, a tekstologia jest jeszcze młodą dyscypliną z dużym potencjałem poznawczym. Tekst pokazano tutaj w kontekście koncepcji prototypu i wzorca tekstu oraz jako hipertekst i tekst medialny, a także jako tekst kultury. W trzecim rozdziale główny nacisk położony jest na przedstawienie stosunku tekstu do różnych form językowych. Omówione zostały cechy tekstów ustnych i pisanych oraz wybranych stylów językowych. Autorzy nie uciekają od pytań o relację tekstu względem aktów mowy i gatunków mowy czy modalności wypowiedzi. Ważne są podrozdziały poświęcone gatunkom mowy. Pokazują one ogromny dorobek polskiej genologii

¹ Do tej pory na rynku polskim ukazały się dwa tłumaczenia zagranicznych pozycji o charakterze podręcznikowym: de Beaugrande/Dressler (1990) i Vater (2009).

oraz różne tradycje eksplikacji gatunków mowy. Czwarty rozdział poświęcony został strukturze tekstu i jego semantyce. Autorzy przedstawiają w nim różne koncepcje semantyczne i strukturalne tekstu, m.in. kwestię delimitacji tekstu, tematu-rematu, izotopii oraz spójności i integralności tekstu. W kolejnym rozdziale omówione są różne strategie przekształcania tekstu i działania na nim. Zalicza się do nich m.in. nicowanie tekstu, transformacje, parafrazy i korektę. W ostatnim, szóstym rozdziale zaprezentowane zostały na przykładach trzy modele analiz: morfologiczna, kontekstualna i integralna. Istotną częścią tego rozdziału są rozważania nad hermeneutycznym podejściem do analizy tekstów. Oddać część autorom trzeba za ich stanowcze opowiedzenie się po stronie badań interpretacyjnych na gruncie tekstologii.

Praca prof. Jerzego Bartmińskiego i prof. Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej to pierwszy podręcznik akademicki do tekstologii w Polsce, na który studenci bardzo długo czekali. Niewątpliwą zaletą tego podręcznika jest to, że w syntetyczny sposób ukazuje teoretyczne, metodologiczne i praktyczne podstawy tekstologii na gruncie polskiego i zagranicznego dorobku. Innym ważnym przymiotem tej pracy jest jej otwarty charakter. Autorzy nie podchodzą do wyводу dogmatycznie, nie prezentują jednej słusznej drogi, ale pokazują dylematy i otwarte pytania, które nurtowały i nurtują lingwistykę tekstu w Polsce i zagranicą.

W procesie dydaktycznym, w którym podręcznik niniejszy ma spełniać prymarną rolę, istotne są ćwiczenia czy zadania problemowe. Tego elementu zabrakło w niniejszej pozycji. Nie umniejsza to wartości podręcznika, ponieważ autorzy podają do teoretycznego i metodologicznego wyводу liczne przykłady, służące zarówno jako element uświadamiający wyzwania tekstologiczne, jak i problematyzujący dylematy natury teoretycznej, metodologicznej i praktycznej. Ważnym aspektem podręcznika są również wskazówki wykorzystania teorii w praktyce. Autorzy koncentrują się w niniejszej pracy na tekstach artystycznych. Ponieważ znajomość tekstów użytkowych (użytkowych gatunków mowy), na co autorzy sami zwracają

uwagę, jest wymogiem obowiązujących programów szkolnych, a proces uwrażliwiania na nie odbywa się podczas studiów filologicznych, ważnym wydaje się uzupełnienie następnego wydania niniejszego podręcznika o przykładowe analizy tekstów właśnie z tego zakresu.

Wydawanie prac o charakterze syntetycznym ma oprócz aspektu dydaktycznego jeszcze jedno istotne zadanie do spełnienia. Każde takie opracowanie staje się cezurą w konkretnej przestrzeni naukowej. Oczywiście prace takich autorów jak m.in. Mayenowa (1971, 1974, 1976), Dobrzyńska (1986), Duszak (1998), Boniecka (1999), Wilkoń (2002), Bartmiński/Niebrzegowska-Bartmińska (2004), Żydek-Bednarczuk (2005), Witosz (2005) czy Olszewska/Cudak (2008) stanowią cenny syntetyczny wykład w rozważaniach nad tekstem. One umożliwiły również wprowadzenie zagadnień tekstologicznych do kanonu przedmiotów uniwersyteckich. Praca prof. Jerzego Bartmińskiego i prof. Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej jest kolejnym bardzo istotnym, i co ważne, udanym krokiem w kierunku dydaktyzacji myśli o tekście.

Literatura:

- Bartmiński, Jerzy/ Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława (2004): *Tekstologia. Część pierwsza / Część druga*. Lublin.
- Boniecka, Barbara (1999): *Lingwistyka tekstu – teoria i praktyka*. Lublin.
- de Beaugrande, Robert-Alain/ Dressler, Wolfgang Ulrich (1981): *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen.
- de Beaugrande, Robert-Alain/ Dressler, Wolfgang Ulrich (1981): *Introduction to Text Linguistics*. Longman.
- de Beaugrande, Robert-Alain/ Dressler, Wolfgang Ulrich (1990): *Wstęp do lingwistyki tekstu*, przekł. A. Szwedek, Warszawa.
- Dobrzyńska, Teresa (1986): *Teoria tekstu*. Wrocław.
- Duszak Anna (1998): *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Warszawa.
- Mayenowa, Maria Renata (1971): *O spójności tekstu*. Wrocław.
- Mayenowa, Maria Renata (1974): *Tekst i język. Problemy semantyczne*. Wrocław.

- Mayenowa, Maria Renata (1976): *Semantyka tekstu i języka*. Wrocław.
- Ostaszewska, Danuta/ Cudak, Romuald (2008): *Polska genologia lingwistyczna*. Warszawa.
- Vater, Heinz (2009): *Wstęp do lingwistyki tekstu. Struktura i rozumienie tekstów*. Wrocław.
- Wilkoń, Aleksander (2002): *Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu*. Kraków.
- Witosz, Bożena (2004): *Genologia lingwistyczna. Zarys problematyki*. Katowice.
- Żydek-Bednarczuk, Urszula (2005): *Wprowadzenie do lingwistycznej analizy tekstu*. Lublin.

Waldemar Czachur (Warszawa)

ANNA DUSZAK/ JULIANE HOUSE/ ŁUKASZ KUMIĘGA (2010): *Globalization, Discourse, Media: In a Critical Perspective (Globalisierung, Diskurse, Medien: eine kritische Perspektive)*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 610 ss.

„W nowej edycji *Petit Larousse'a* jest napisane tak: 'Foucault: filozof, który ufundował swoją teorię historii na nieciągłości'. Wprawia mnie to w osłupienie” – ironizował w wywiadzie z 1976 r. Michel Foucault (1980: 111). Jego ujęcie dyskursu w ramach porządku władzy-wiedzy zdaje się pozostawać fundamentalnym punktem odniesienia dla różnych wariantów krytycznej analizy dyskursu (KAD) i – nierzadko w funkcji przedmiotu sporu – dla innych krytycznych podejść polemizujących z KAD (por. Diaz-Bone i inni 2008). Paradoksalne stwierdzenie o momentach ciągłości wypływający z nieciągłości dyskursu kieruje ku refleksji metadyskursowej – jak dyskurs badać i opisywać, by nie reprodukować przy tym mechanizmów jego kontroli? Natomiast trawestując i traktując dosłownie dylemat ciągłości / nieciągłości, można postawić kolejne pytanie: jak zorganizować tom, który w spójny sposób prezentowałby mnogość nurtów – 'interdyscyplinarność' zamiast arbitralnie interdyscyplinarnością nazwanej przypadkowości.

Z tym wyzwaniem zmierzali się z powodzeniem redaktorzy dwujęzycznego (angielsko-niemieckiego) zbioru, będącego pokłosiem międzynarodowej konferencji Critical Discourse Analysis and Global Media (GlobE 2008), która odbyła się we wrześniu 2008 r. na Uniwersytecie Warszawskim z inicjatywy Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Instytutu Lingwistyki Ogólnej i Stosowanej Uniwersytetu Hamburgskiego. Jednakże i na

tym tomie, jak na wielu innych publikacjach pokonferencyjnych, odciska piętno problem bogactwa i różnorodności intelektualnych, niekiedy wręcz epistemologicznych podwalin, na których budują swoje analizy autorzy poszczególnych artykułów.

Redaktorzy woluminu wybrali 21 tekstów i zdecydowali się przedstawić je w układzie tematycznym, a w niektórych sekwencjach diachronicznym. Pierwsza część, zatytułowana *Nowa wielojęzyczność i zmiana społeczna: optyka krytyczno-lingwistyczna*, gromadzi teoretyczno-empiryczne wypowiedzi luźno połączone leitmotivem relacji między współczesną wielojęzycznością, dyskursem a powstawaniem indywidualnych tożsamości. W tym segmencie zestawione zostały ze sobą zarówno osadzone w podejściu dyskursywno-historycznym (HAD) – koncentrującym się na wielu poziomach kontekstu, toposach i rastrze tożsamościowych definicji (por. Wodak i inni 1998) – studium **Ruth Wodak** wokół konstruowania transnarodowych tożsamości w ramach europejskiego dyskursu inkluzyj i ekskluzyj, jak i sięgająca m.in. do brytyjskiej pedagogiki wielopiśmienności (*pedagogy of multiliteracies*) refleksja **Katarzyny Molek-Kozakowskiej**, postulującej krytyczną piśmienność medialną (*critical media literacy*) jako rodzaj pragmatycznego subnurtu KAD, oraz ilościowo-jakościowe analizy **Juliane House** wpływu globalnie dominującej angielszczyzny na wytwarzanie tekstu w innych językach